

Museumsutvikling i Nord-Østerdalen

Innledning

22. juni vedtok styret i Stiftelsen Nord-østerdalsmuseet følgende vedtak:

1. Nordøsterdalsmuseet slutter seg under de foreliggende omstendigheter til avtale om Hedmark Fylkesmuseum, slik denne er formulert i avtaleutkast fra Musea i Hedmark 9. juni 2009.

2. Nordøsterdalsmuseet tar likevel følgende forbehold: Nordøsterdalsmuseet mener fortsatt at et konsolidert Fjellmuseum, bestående av Nordøsterdalsmuseet og Rørosmuseet, er det mest hensiktsmessige for museene i Fjellregionen. Nordøsterdalsmuseet ber derfor igjen Hedmark fylkeskommune om å gjennomføre en utredning om et fjellregionmuseum og vil selv kunne bidra til en slik utredning.

3. Nordøsterdalsmuseet ser det som sentralt at Nordøsterdalsmuseet, også evt innenfor rammen av Hedmark Fylkesmuseum, får organisatorisk og økonomisk mulighet for et tett museumsfaglig samarbeide med Rørosmuseet. I tråd med Fylkesrådets vedtak 22. juni 2009 pkt. 2 ("fylkesrådet vil legge til rette for et videre samarbeide mellom Nordøsterdalsmuseet og Rørosmuseet"), forutsetter Nordøsterdalsmuseet at interimstyret og fylkeskommunen i løpet av høsten 2009 vil slutte seg til en intensjonsavtale mellom de to museene om en styrket videreføring av et slikt samarbeide.

Vedtaket var en direkte konsekvens av det vedtak som Fylkesrådet i Hedmarks hadde fattet tidligere på dagen:

1. Fylkesrådet vedtar intensjonsavtalen om etablering av Hedmark fylkesmuseum AS, jf. saksutredningen.

2. Fylkesrådet vil legge tilrette for et videre samarbeid mellom Nordøsterdalsmuseet og Rørosmuseet.

Utover sommeren ble det fremdeles arbeidet aktivt for alternativ 2: Et fjellmuseum, men etter hvert ble det klart, ikke minst etter utspill fra Sør-Trøndelag fylkeskommune og Kulturdepartementet at en der satset alt på at Rørosmuseet skulle bli en del av Museene i Sør-Trøndelag – MiST. For Nordøsterdalsmuseet var det da ingen annen løsning enn å satse på å bli en avdeling av Hedmark fylkesmuseum – HeMe – og ellers etablere en samarbeidsavtale med Rørosmuseet.

2009 innebærer derfor et vendepunkt for museumsarbeidet i Nord-Østerdalen. Nordøsterdalsmuseet blir en del av det nye fylkesmuseet. Dette museet vil i alle fall få 5 store avdelinger og 3 mindre, ca 130 årsverk, et budsjett

på ca 90 mill kr og ca 340000 besøkende og ledes av et styre på 7 og en direktør. Administrasjonssted er enn så lenge lagt til Norsk Skogmuseum i Elverum. Lokalnivåets posisjon er fremdeles noe uavklart.

Ved et slikt vendepunkt kan det være naturlig å se litt på utviklinga fram til i dag og fokusere litt på den prosessen som ledet fram til endringene. Første del av artikkelen gir et historisk oversyn og inngår i den nye museumsplanen for Nordøsterdalsmuseet. Styret ferdigstilte i august 2009 museumsplanen, som også inneholder en strategisk del for Nordøsterdalsmuseets virksomhet 2009-18. Arbeidet med museumsplanen var et viktig strategisk steg for Nordøsterdalsmuseet. Sida 2004 og fram til 2007 hadde museets ledelse steg for steg gjennomført de føringer og vedtak som Kulturdepartementet og Fylkestinget i Hedmark hadde pålagt museet, som en del av den landsomfattende museums-konsolideringa, seinere omtalt som museumsreformen.

Nemlig:

- etablere Nordøsterdalsmuseet som en juridisk mer forpliktende videreføring av det frivillige museumssamarbeidet organisert i Musea Nord-Østerdalen
- arbeide for å få til avtale med Aukrustsenteret og Stiftelsen Folldal Gruver.

Av 7 museer i Musea i Nord-Østerdalen inngikk 6 museer nye avtaler, der Nordøsterdalsmuseet tok på seg drift og forvaltning, mens ansvaret for sommeraktiviteter og utvikle museet til lokal samlingsplass ble liggende lokalt. Fra Aukrustsenteret ble de fast ansatte og

det museumsfaglige ansvar overført. Stiftelsen Folldal gruver har tre viktige arbeidsområder 1) Bygningsvern og kulturmiljø (hele verksområdet med bebyggelse og anlegg) 2 Gruvemuseet 3) Utleie av lokaler. Drift og forvaltning av Gruvemuseet ble ført over samtidig som avtalen slo fast at Nordøsterdalsmuseet også skulle delta i arbeidet med bygingsvern og kulturmiljøet. I tillegg ble ansvaret for Bjørgan ført over fra Maihaugen til Nordøsterdalsmuseet i statsbudsjettet for 2006.

Et viktig element i avtalene var å sikre et samvirke mellom Nordøsterdalsmuseets ansvar og lokalavdelingens ansvar for å sikre lokal innsats og engasjement. Noe som er en viktig forutsetning i arbeidet med museumsreformen.

Hovedstrukturen var på plass, tida var inne til å utvikle innhold, sikre faglig utvikling og utvikle en god organisasjonsmessig plattform. Arbeidet med en ny museumsplan ble satt i gang, med involvering av alle ledd i organisasjonen. Men så kom utspillet fra deler av styret i Musea i Hedmark – sommeren 2008 - om å starte utredning av et Fylkesmuseum!

Museumshistoria fram til 1975

Det eldste museet i Nord-Østerdalen er Bjørgan – Bjørnstjerne Bjørnsons fødested fra 1832. I 1918 kjøpte Tilla og Otto Valstad Bjørnsonbygningen og ga den til den norske stat. Det skal også nevnes at allerede i 1909 kunne Bjørnsonbygningen ha havnet på museum. Hedmarksmuseet var etablert i 1906, som det første museet i Hedmark, skulle det også ha en østerdalsavdeling. Men det ble ikke enighet om prisen, så

Bjørnsonbygningen ble stående på Bjørgan. Men før framstøtet fra Hedmarksmuseet var det kommet hus fra Nord-Østerdalen til Norsk Folkemuseum, etablert 1894, og seinere til Glomdalsmuseet, etablert 1911. Før dette hadde også Nord-Østerdalen hatt besøk av oppkjøperen gardbruker Torjus Jorde, som kjøpte opp på vegne av Nordiska Museet. Den såkalte norske samlinga er nå deponert ved Norsk Folkemuseum og inneholder en rekke fine og gamle gjenstander fra Nord-Østerdalen.

*Utsnitt av primstav, datert 1699 ISS, kjøpt i Vingelen for Nordiska Museet i 1884.
Foto: Norsk Folkemuseum.*

Det var nettopp denne situasjonen som la grunnlaget for etablering av Tynset Bygdemuseum, som er det eldste bygdemuseet. Museet ble etablert av unggutten Embret Godtland (1900-80) i 1923 nettopp som ei motvekt mot at bygdenes kulturhistorie, særlig hus og gjenstander, ble fraktet ut av bygdene. Tynset Bygdemuseum eller Tynsetmuseet som det het fra starten av, hadde ambisjon om å være regionalt, men på grunn av den økonomiske situasjonen og lite regional samhandling, ble innsatsen konsentrert om Tynset sokn. Fri-luftsmuseum ble etter hvert etablert i Museumsparken på Tynset.

Forfatteren Jacob Breda Bull lanserte allerede 1919 ideen om at Gam-

melPrestgarden i Øvre Rendal skulle innredes og brukes som æresbolig for han og som et museum. Ideene ble ikke gjennomført og først i 1964 startet arbeidet med Bullmuseet.

Forfatteren Ivar Sæter på Tolga samlet fra 1930-åra gjenstander fra Tolga og stilte dem ut på garden sin, Sætersgard. Sæter og Sætersgård ble også kjent for sine årlige Oslokfeiringer. Samlinga ble i 1961 overtatt av Tolga kommune og plassert i kjelleren på den nye ungdomsskolen i 1968.

Garden Nordre Husan i Alvdal ble fredet 1941 og tatt over av kommunen. Etter et omfattende restaureringsarbeid ble garden åpnet som bygdemuseum for Alvdal i 1958.

Ideen med bygdetun i Folldal går tilbake til 1949. Bygdetun ble det først i 1975 da kommunen kjøpte Streitlien Uppigard av Tore Segelcke. Hun og mannen Anton Raabe hadde siden 1940-åra samlet gamle hus fra Østerdalen og Gudbrandsdalen og fått plassere dem på "Raabehaugen", den gamle korntrøa til Streitligardene.

I Vingelen var det stor interesse knyttet til den gamle kirka som ble revet i 1882. Med Eystein Vingelsgaard i spissen ble Vingelen Kirke- og Skolemuseum etablert i 1967, med kirke- og skolehistorie som satsingsområde.

I Tyllidalen kjøpte soknet den private samlinga som Erling Øvergaard, på Hanestad, hadde etablert i det gamle Prestegardstunet. Tyllidalen Bygdetun ble etablert med Gert Eggen i spissen og gjennomførte allerede i 1976 Olsokspelet Dei urolege av hjarte av Ola Jonsmoen og Ellef Røe.

På Narjordet hadde Rolf Odden lenge tatt vare på den fredete byg-

ningen på garden sin og samlet gjenstander. Oddentunet ble kjøpt av Os kommune og museet etablert i 1983.

På 1970-tallet ble arbeidet med ei museumssamling knyttet til Follidal Verk tatt opp. En gammel bygning fra verksgarden Tangen, sammen med ei steinbu, ble flyttet til verksområdet. I bygningene ble det samlet gammelt utstyr fra før og etter 1900.

Museumsarbeidet ble drevet av lokale ildsjeler og de fleste strevde med økonomien. Utover 1960-70-åra økte interessen og bevisstheten knyttet til kulturvern og museumsarbeid både lokalt og sentralt. Ikke minst signaler om nye muligheter for statlig støtte førte til stor innsats. I Nord-Østerdalen ble de lokale initiativ aktivt støttet av Fylkeskonservatoren i Hedmark, Per Martin Tvangsberg.

Det var derfor store forventninger da Stortinget i 1975 vedtok "Tilskuddsordningen for halvoffentlige museer". Opplegget var at Staten i samspill med fylkeskommunen skulle sikre bedre finansielt grunnlag for museumsdrifta, mens kommunene og lokale midler skulle brukes til investering og utbygging. Tynset Bygdemuseum, Husantunet, Bullmuseet og Sætersgårds samlinger, sammen med Streitlien Uppigard, Tyllidalen Bygdetun, Vingelen Kirke og skolemuseum og til sist Oddentunet kom på tilskuddsordningen. Tilskuddet ble samordnet av Hedmark Fylkeskommune og i 1976 var det samlede beløp 232400 kr. Dessuten hadde Tynset Bygdemuseum spart penger med tanke på en framtidig konservatorstilling. 30. januar 1976 ble konservator ansatt, med

oppstart 15. juni. Lokalmusea i Nord-Østerdalen var de første som etablerte et slikt regionalt samarbeid. Ideen ble støttet av Fylkeskonservator, sjøl om det fra annet museumshold kom antydninger om annen organisering.

Felles konservator og Musea i Nord-Østerdalen. Museumsarbeidet etter tilskuddsordningen av 1975

Midlene over tilskuddsordninga var beskjedne, men ga en sikkerhet og en viss prestisje. Museumsarbeidet måtte fortsatt basere seg mye på frivillig innsats og kommunal bistand, der kommunene var museumseiere. Museumssamarbeidet i Nord-Østerdalen skriver seg tilbake til 1976. Tilskuddsordningen for halvoffentlige museer la grunnlag for at det ble opprettet en felles konservatorstilling som både skulle være museumsbestyrer for Tynset Bygdemuseum og konservator for hele Nord-Østerdalen. Dette var starten på et nokså uforpliktende, men omfattende, samarbeid med Bullmuseet (seinere Rendalen Bygdemuseum KF), Husantunet (seinere Alvdal Museum) Streitlien Uppigard (seinere Follidal Bygdetun) Tynset Bygdemuseum, Tyllidalen Bygdetun, Vingelen Kirke- og Skolemuseum, Sætersgårds samlinger (seinere Sætersgårds samlinger/Dølmotunet) og Oddentunet (seinere Os Museum) som samarbeidspartnere.

Tilskuddsordningen og samarbeidet var en inspirasjon til et omfattende bevarings- og utbyggingsarbeid. Etablerte bygdetun ble videre utbygget med tilflytting av hus, men like ofte ble hus og anlegg bevart på sin opprinnelige plass i

sitt opprinnelige miljø. Hvert enkelt museum fikk på denne måten mange avdelinger med de fordeler og utfordringer dette fører med seg. En la seg på en desentralisert museumsmodell, også omtalt som økomuseum, der bevaring og formidling skjer i nært samarbeid med lokalbefolkningen.

Museumsarbeidet knyttet seg fortsatt i hovedsak til primærnæringa, supplert med lokalt handverk, litteratur og offentlig sektor, prest og skole. Etter hvert ble det også lagt fokus på bergverk og gruvehistorie. Med nedlegging av Follidal Verk i 1993 og etablering av Stiftelsen Follidal Gruver kom gravedrifta for alvor inn i museumsarbeidet. Musea i Nord-Østerdalen engasjerte seg også i bevaringsarbeidet ved Follidal verk, men Stiftelsen Follidal Gruver ble etablert uten noen organisatorisk tilknytning til det regionale museumssamarbeidet.

Tynset kommune stilte kontorplass til disposisjon i Rådhuset. Men i 1982 ble administrasjonen av museumssamarbeidet flyttet til garden Ramsmoen i Tynset sentrum. Tynset kommune overdrog eiendommen til Musea i Nord-Østerdalen. Seinere er området utviklet til Museumssentret Ramsmoen.

Musea i Nord-Østerdalen opplevde ingen rask vekst i bevilgningene. Personalet de første åra av museumssamarbeidet var derfor bare konservator, godt assistert av sivilarbeidere. I tillegg hadde stiftelsen tilfeldig arbeidshjelp bl a som følge av ulike sysselsettingsordninger. I 1986 kom det til en deltidsstilling som museumsarbeider med foto og fotobevaring som ansvarsområde. Til tross for ei omfattende husmasse var det først i 2000 at museet fikk midler, slik at egen handverker kunne ansettes

Stiftelsen Musea i Nord-Østerdalen ble etablert i 1992 hvor samtlige kommuner og museer i regionen var stiftetere. Konservatoren ble da underlagt det nye styret og funksjonen som bestyrer av Tynset Bygdemuseum opphørte.

Museumsreformen i Nord-Østerdalen – Nordøsterdalsmuseet

I 2000 vedtok Stortinget den såkalte ABM-meldinga, St meld 22 (1999-2000) ”*Kjelder til kunnskap og oppleving*”. Hovedinnholdet i denne meldinga var: Staten skal bidra med mer penger til museumssektoren. Forutsetningen er at det utvikles sterkere regionale museumsenheter, det sikres bedre ressursutnytting og faglig innsats, det frivillige engasjement opprettholdes og styrkes og nasjonale nettverk etableres.

Som nevnt var Nord-Østerdalen tidlig ute med regionalt samarbeid. Dette samarbeidet var, også etter at stiftelsen Musea i Nord-Østerdalen var etablert, tuftet på frivillighet. Avgjørelsesmyndigheten, både faglig og økonomisk, lå hos det enkelte lokale styre. Norsk Museumsutvikling, seinere ABM-utvikling, oppfattet denne løsningen som en for løs og uformell struktur i forhold til de krav som ble stilt i meldinga.

Med dette som bakgrunn utarbeidet ei lokal arbeidsgruppe utredningen ”*Nordøsterdalsmuseet. Utredning om sammenlåing av museene i Nord-Østerdalen*”.

I utredningen ble det foreslått at forvaltning og drift ble overført til en ny institusjon – Nordøsterdalsmuseet – med faglig og økonomisk ansvar. Eieendomsretten skulle beholdes lokalt og forholdet reguleres av avtaler med det enkelte museum.

Stiftelsen Nordøsterdalsmuseet ble etablert 1.1.2004 med kommunene Rendalen, Alvdal, Folldal, Tynset, Tolga og Os og Rendalen Bygdemuseum, Alvdal Museum, Folldal Bygdetun, Tynset Bygdemuseum, Tyllidalen Bygdetun, Sætersgårds samlinger/Dølmotunet og Os Museum som stiftere. Vingelen Kirke og Skolemuseum ville ikke være med i den nye stiftelsen. En forutsetning for at Nordøsterdalsmuseet skulle ta over forvaltning og drift for lokale museer var at kommunen ytte kr 25 pr innbygger til Nordøsterdalsmuseet.

Fra 1.1. 2004 ble det inngått avtaler og det formelle ansvaret for forvaltning og drift overført til Nordøsterdalsmuseet hva gjelder Alvdal Museum, Folldal Bygdetun, Tynset Bygdemuseum, Tyllidalen Bygdetun, Sætersgårds Samlinger/Dølmotunet og Os Museum. Disse musea hadde ingen ansatte.

Fra 1. juli 2005 ble det inngått avtale med Rendalen Bygdemuseum (KF) som også omfattet arbeidsgiveransvar for en ansatt. Forutsetningen for avtalen var at Rendalen kommune skulle opprettholde sitt økonomiske bidrag til Rendalen Bygdemuseum.

Fra 1.1.2006 ble det inngått avtale med Aukrustsenteret som omfatter museumsfaglig ansvar og arbeidsgiveransvar for de fast ansatte.

I statsbudsjettet for 2006 ble ansvaret for Bjørgan overført til Nordøsterdalsmuseet fra Maihaugen.

Endelig ble det inngått avtale med Stiftelsen Folldal Gruver om forvaltning og drift av Gruvemuseet gjeldende fra 1.1.2007.

Alle disse vedtak ble gjennomført på bakgrunn av føringer fra ABM-utvikling

og Kulturdepartementet og vedtak i Hedmark fylkesting.

Nordøsterdalsmuseet 2007

– oppsummering

2007 ble det første driftsåret for Nordøsterdalsmuseet som en enn så lenge ferdig konsolidert musuemsenhet, nemlig for kommunene Rendalen, Alvdal, Folldal, Tynset, Tolga og Os.

Museet har følgende 12 avdelinger:

Rendalen Bygdemuseum, Alvdal Museum, Aukrustsenteret, Folldal Bygdetun, Folldal Gruvemuseum, Tynset Bygdemuseum, Okkupasjonsamlinga, Bjørgan, Tyllidalen Bygdetun, Dølmotunet/Sætersgårds Samlinger og Os Museum, med Museumssentret Ramsmoen som administrativt og faglig knutepunkt, til sammen 162 hus bevart på 35 steder.

Nordøsterdalsmuseets arbeidsoppgaver er de samme som en finner ved alle museer, store som små, med litt ulik vektlegging:

- Innsamling, dokumentasjon og forskning
- Bevaring, sikring, forvaltning og registrering
- Bygningsvern/kulturvern
- Formidling

Samspill med lokalmiljøet/samfunnet har bl a ført til at Nordøsterdalsmuseet alltid har lagt stor vekt på bygningsvern/kulturvernarbeidet.

Museets dokumentasjonsmateriale – knyttet til hus, gjenstander, foto, arkiv, muntlig tradisjon – og personalet er fundamentet for museets virksomhet.

En grunnleggende oppgave og utfordring er å trekke publikum til muse-

ets ulike avdelinger og mange aktiviteter. Det er dessuten sentralt å sørge for at museets dokumentasjonsmateriale blir utnyttet. Markedsføring i ordets videste forstand er følgelig viktig, og krever en kontinuerlig innsats.

Årsrapporten for 2007 gir ellers følgende opplysninger om aktivitet og omfang:

162 hus, ca 25000 gjenstander, ca 137000 fotografier, 300 hyllemeter privat arkivalia, ca 40000 besøkende, ca 90 arrangement og utstillinger.

Av 160 hus er det 152 antikvariske hus, av disse er 91 bevart på stedet, mens 60 er flyttet. Nordøsterdalsmuseet har ansvar for 30 fredete hus.

I 2007 hadde museet en samlet omsetning på i underkant av 6 mill kr. Staten bidrog med 2,1 mill, Hedmark fylkeskommune med 1,3 mill, mens kommunene i Nord-Østerdalen bevilget 25,- pr innbygger til Nordøsterdalsmuseet, og øremerkede midler til lokale avdelinger, mens egeninntektene var ca 500.000,-.

Museet har 12 fast ansatte, 8,35 årsverk, engasjement tilsvarende 1,5 årsverk og dugnad/frivillig innsats tilsvarende 3,6 årsverk.

Sjøl om Nordøsterdalsmuseet pr 1.1.2007 var konsolidert i forhold til føringer og vedtak, var det mer uklart i andre deler av fylket. Forholdet mellom Norsk Skogmuseum og Glomdalsmuseet på Elverum var uavklart. Spørsmålet om konsolidering kom opp nytt høsten 2008. Nå som forslag om ett fylkesmuseum, som kom til å involvere alle museer med midler fra staten i Hedmark.

Fra Nordøsterdalsmuseet til Hedmark fylkesmuseum a/s

I løpet av ett år, fra høsten 2008 til høsten 2009 er det gjennomført en ny konsolideringsprosess i Hedmark, som sluttføres 10. desember med etablering av Hedmark fylkesmuseum a/s. Dette er en prosess som har ført til stor aktivitet i Nord-Østerdalen, så for oversiktens skyld tas det med noen innslag fra prosessen.

Ideen om et fylkesmuseum ble tatt av noen medlemmer av styret i Musea i Hedmark – museas felles interesseorganisasjon, uten at dette var vedtatt i et samlet styre eller drøftet med eierinstitusjonene. Ideen ble formidlet både til Fylkeskommunen og Kulturdepartementet. Fra styret i Musea i Hedmark gikk det i september 2008 ut en invitasjon om å delta i utredningsarbeidet, med svarfrist 15. oktober:

Fylkesmuseum – utredning

Musea i Hedmark tar med dette initiativet til å utrede spørsmålet om etablering av et fylkesmuseum i Hedmark, dvs en felles organisatorisk overbygning for museene i fylket. I den forbindelse er det hensiktsmessig å angi mål, ramme og framdrift for arbeidet. Styrene for de museer som er organisert i Musea i Hedmark inviteres med dette til å være med i et utredningsarbeid som leverer forslag til organisering av et fylkesmuseum, og bes uttale seg om de nedenstående forutsetninger.

Forutsetninger

Fylkesmuseet skal være en overordnet driftsorganisasjon for de museer i Hedmark som i dag mottar statsstøtte. Det skal ha et representativt styre og egen, hensiktsmessig admi-

nistrasjon og bemanning. Selskapsform må vurderes, men det legges til grunn at dette skal være en frittstående organisasjon.

Fylkesmuseet skal bygge på museumsreformen og bidra til oppnåelse av de økonomiske, faglige og organisatoriske målene i denne.

Fylkesmuseet skal ha et samlet personal- og driftsansvar, representere museene utad, arbeide med faglige spørsmål av overordnet betydning, og organisere bruk av felles ressurser og kompetanse.

Det er en forventning at stat og fylkeskommune bidrar økonomisk slik at det gis inndekning for ekstra utgifter i forbindelse med etablering av fylkesmuseet og den videre drift.

Begrunnelse

Fylkesmuseet vil sammen med statsarkiv og fylkesbibliotek kunne utgjøre et godt og samlet regionalt redskap for videreføring av ABM (arkiv, bibliotek og museum)-strategien.

Fylkesmuseet vil bli Kultur- og kirkedepartementets hovedkontakt mot museene i fylket, bl.a. i budsjett-, overordnede faglige- og organisatoriske spørsmål.

Fylkesmuseet vil bli fylkeskommunens hovedkontakt i museumsspørsmål, og bidra i koordineringen av statlige og fylkeskommunale virkemidler.

Fylkesmuseet vil yte hensiktsmessige administrative og faglige fellestjenester til museene.

Det ble satt opp en stram tidsplan, med ferdig utredning 1. mars 2009. det nye museet skulle være i drift fra 1. jan 2010. Hedmark fylkeskommune ble bedt om å støtte arbeidet økonomisk, men Musea i Hedmark, ville være oppdragsgiver

Da statsbudsjettet kom i oktober responderte Kulturdepartementet positivt på utspillet og avsatte 4,5 mill kr til

Hedmark, forutsatt at prosessen gjennomføres.

Styret i Nordøsterdalsmuseet var ikke så positive:

Styret i Stiftelsen Nordøsterdalsmuseet finner det uheldig at vi nå skal starte arbeidet med å utrede et fylkesmuseum i Hedmark. Nordøsterdalsmuseet har gjennomført en krevende konsolideringsprosess. Med støtte i utredninger og vedtak fattet av våre eiere, har vi satt ut i livet de vedtak som er fattet i Hedmark fylkesting. Institusjonen Nordøsterdalsmuseet er etablert, hoveddrømmene er lagt og vi er inne i en god utvikling, både organisatorisk og faglig. Det er satt i gang en omfattende prosess med museumsplan og arbeid for å utvikle Nordøsterdalsmuseet til et hending redskap for regionens forventninger og behov.

Å gå inn i en prosess med utredning av et fylkesmuseum nå, vil bidra til å bryte ned det store arbeidet som er utført så langt og planer som er lagt for å utvikle en sterk regional museumsinstitusjon.

Styret i Stiftelsen Nordøsterdalsmuseet vil derfor sterkt oppfordre styret i Musea i Hedmark til å trekke sitt initiativ om utredning og i stedet legge all sin styrke i arbeidet med å sikre en faglig styrking av museumsvesenet i Hedmark gjennom bl.a samarbeidsløsninger.

Styret vil dessuten påpeke av vi ikke er i den situasjon at vi kan avgjøre dette for alle museer i Nord-Østerdalen. Dette er et spørsmål som må avgjøres i det enkelte eierstyre. (vedtak i styremøte 26.sept).

Da invitasjonen om utredning av et fylkesmuseum ble behandlet i Musea i Hedmark, stemte 4 for, 2 mot og 1 var avstående. Nordøsterdalsmuseet tok vedtaket i Musea i Hedmark til orientering, men lanserte ideen om en mu-

seumsinstitusjon basert på felles natur- og kulturhistorie, på tvers av fylkeskommunens administrative grenser – en felles institusjon for Fjellregionen:

Når museumsstrukturen i Hedmark på nytt skal utredes, ber vi om at en for Nord-Østerdalen og Nordøsterdalsmuseets vedkommende utreder muligheten av et samarbeid på tvers av fylkesgrensene. Gjennom etableringen av Fjellregionrådet og Fjellregionen har Hedmark fylkeskommune og kommunene i Nord-Østerdalen sammen med tilsvarende institusjoner i Sør-Trøndelag, erkjent at det er viktig å sikre et samarbeid på tvers av administrative grenser og utviklet en institusjon for å løse felles utfordringer.

Fjellregionen har allerede et omfattende samarbeid, og det er potensiale for ytterligere samarbeid innen markedsføring, merkevarerbygging, reiseliv og næringsutvikling. Det er viktig å se museumsutviklinga i sammenheng med samfunnsutviklinga for øvrig. En velutviklet museumsinstitusjon med fokus på livet og muligheten i fjellbygdene før og nå, vil bety mye. Fjellregionen har en felles natur- og kulturhistorie. Det sier seg sjøl at det er store muligheter for å løse oppgaver på tvers av fylkesgrensene.

Styret i Stiftelsen Nordøsterdalsmuseet ber derfor Hedmark Fylkeskommune om at det også ses på fellesskap knyttet til natur og kultur, og ikke bare relativt unge administrative grenser, når den framtidige museumsstruktur nå skal utredes. Med det som utgangspunkt bringer Hedmark fylkeskommune en ny og spennende tilnæringsmåte inn i arbeidet med å finne fram til hensiktsmessig museumsorganisering også i nasjonal sammenheng. Det foreslås derfor at den planlagte utredningen også ser på mulighetene for et eget Fjellregionmuseum som en del av en helhetlig løsning.

Styret ville drøfte dette direkte med representanter for politisk og administrativ ledelse i og sjølsagt med kontakt med Rørosmuseet. Styrets opplegg ble sterkt støttet av museets råd på Rådsmøtet 13. mars. På direkte spørsmål fra styremedlem Ola Jonsmoen om styret kunne tolke rådsmøtet dit hen at Rådsmøtet gikk for et "Fjellregionmuseum", var svaret entydig bekreftende.

Prosjektet ble etter hvert tatt over av Hedmark fylkeskommune og Fylkesrådet vedtok å sette i gang utredning:

Fylkesrådet gir sin tilslutning til at arbeidet med utredning for etablering av et fylkesmuseum i Hedmark igangsettes. Utredningen skal også se på mulighetene for et regionalt fjellmuseum.

Hedmark fylkeskommune vil stå som eier av utredningen med de konsoliderte museene som aktive bidragsytere i prosessen. Musea i Hedmark vil motta den ferdige utredningen og ta stilling til resultatet (26.1.09).

Fylkesrådet tok altså innspillet fra Nordøsterdalsmuseet på alvor, og la utredning av et fjellmuseum inn i oppdraget som ble gitt til konsulentene Stein Storsul og Rolf Akselsen.

Regionrådet

Det viste seg raskt at framtidig museumsorganisering ikke var noe som bare berørte musea, men engasjerte langt utover det og ble drøftet i politiske fora og var langt framme i offentlig debatt i lokalavisene.

Regionrådet for Fjellregionen ble en viktig samarbeidspartner og Rådets leder Olov Grøtting frontet ønsket om utredning av et Fjellregionmuseum på en svært aktiv måte. I arbeidet med

næringsplan for Fjellregionen som Næringsforum i Fjellregionen sammen med Regionrådet gjennomførte ble .. etablere fjellmuseum i regionen et mål under nærings samarbeid og nye virksomheter. For Nordøsterdalsmuseet og Rørosmuseet ble det viktig å understreke, få fram, museets forhold til samfunnet for øvrig. Museets rolle som samfunnsaktør, så musea sjøl bidrog med et felles notat: *Fjellregionen Museene i Røros og Nord-Østerdalen som aktører i en felles regional utvikling*. Notatet var tenkt brukt i kontakten med andre departement og samarbeidspartnere, enn de tradisjonelle knyttet til Kulturdepartementet. Så ville skjebnen det slik at Fjellregionsamarbeidet med Svein Borkhus (tidligere ordfører i Alvdal, fylkesråd i Hedmark og styremedlem i EuroMontana) som leder, hadde samling på Savalen med tema *Trenger Norge en egen fjellpolitikk?* Statssekretær Dag Henrik Sandbakken (tidligere Tynset ordfører) var hovedinnleder. Notatet om museas rolle som samfunnsaktør, ble presentert og relativt positivt kommentert både av Sandbakken og Borkhus. Etter forslag fra Sandbakken sendte Regionrådet en henvendelse til både Kommunal- og Kulturdepartementet om møte for å drøfte et mulig Fjellmuseum. Noe møte ble det dessverre ikke mulig å gjennomføre før sommerferien og etter ferien ble mye av aktiviteten fokusert på valget.

Utredningen

Arbeidet med utredningen om fylkesmuseum ble i gang 1. mars og forelå i samsvar med tidsplanen 1. juni. For Fjellregionen var konklusjonen en nedtur:

Slik som de politiske forutsetningene for saken foreligger, er konklusjonen at det ikke foreligger noe grunnlag for å forsøke en samhandling med Sør-Trøndelag fylkeskommune om etableringen av et fjellregionmuseum med deltakende museer i Hedmark og Sør-Trøndelag. Når Sør-Trøndelag fylkeskommune ikke ønsker en slik løsning, er det i praksis å anse som avklart at et slikt initiativ uansett vil bli avvist av Kultur- og kirke departementet. Spørsmålet om et fjellregionmuseum på grunnlag av Nordøsterdalsmuseet og Rørosmuseet mangler derfor det nødvendige og avgjørende politiske fundamentet, og må derfor anses som bortfalt som et alternativ.

Innspill og argument, fra særlig Kulturdepartementet og Sør-Trøndelag, er gjengitt i utredningen, her siteres bare noen utdrag:

Politiske premisser

Spørsmålet om fjellregionmuseum har blitt gjenstand for en politisk virksomhet som har involvert Kultur- og kirke departementet, herunder statsråd Trond Giske personlig, Sør-Trøndelag fylkeskommunes ledelse, Hedmark fylkeskommunes ledelse og de berørte museene. De vurderinger og standpunkt som har framkommet, er behørig dekket i pressen både gjennom referater og intervjuer. I tillegg er Kultur- og kirke departementets standpunkt i saken meddelt Hedmark fylkeskommune både muntlig og skriftlig.

Slik informasjonen foreligger i utredningsprosessen, kan den oppsummeres slik:

Kultur- og kirke departementet har meddelt entydig til Hedmark fylkeskommune at de ikke ønsker et fjellregionmuseum. Har meddelt det samme til Sør-Trøndelag fylkeskommune. Har klargjort at det ikke er noe prinsipielt i veien for å konsolidere på tvers

av en fylkesgrense. Har klargjort at det uansett er de to fylkeskommunene som må treffe beslutning om et eventuelt fjellregionmuseum.

Sør-Trøndelag fylkeskommune har ikke uttalt seg formelt til Hedmark fylkeskommune om spørsmålet om et fjellregionmuseum. Sør-Trøndelag fylkeskommune har imidlertid gjort fylkestingsvedtak i desember 2008 som forutsetter at Rørosmuseet slutter seg til fylkesmuseet i Sør-Trøndelag. Slik saken synes å foreligge er det helt på det rene at fylkeskommunens ledelse ikke på noen måte vil medvirke til etableringen av et fjellregionmuseum som foreslått og med Rørosmuseet som en del.

Med dette som utgangspunkt argumenterer utredningen for Nordøsterdalsmuseets plass i fylkesmuseet og understreker at "enheten Nordøsterdalsmuseet" må opprettholdes og videreutvikles i den nye institusjonen

Styrets reaksjon på utredningen ble:

Utredningen tas til orientering. Styret konstaterer at utrederne ikke har fullført utredningen av et Fjellmuseum pga politiske signal. Nordøsterdalsmuseet ser fremdeles på et felles museum for Røros og Nord-Østerdalen som den beste framtidige organisering og ber derfor Hedmark fylkeskommune om å slutføre utredningen og behandlingen av en slik organisering.

Noe videre utredning ble ikke gjennomført. 22. juni fattet Fylkesrådet i Hedmark og styret i Nordøsterdalsmuseet de to vedtak som er gjengitt i starten av artikkelen. Med utgangspunkt i pkt 2 fylkesrådets vedtak: *Fylkesrådet vil legge tilrette for et videre samarbeid mellom Nordøsterdalsmuseet og Rørosmuseet, og pkt 2 og*

3 i eget vedtak ble kontakten med Rørosmuseet intensivert.

Forhåpningen om et Fjellmuseum ble holdt vedlike til like før valget, men effektivt avvirket i et møte i kulturdepartementet mellom Rørosmuseet, Sør-Trøndelag fylkeskommune og Kulturdepartementet.

Informasjon gjennom avisene

Proessen om fylkesmuseum ble for Nordøsterdalsmuseets vedkommende gjennomført med kontakt til administrasjonen i Hedmark fylkeskommune og utrederne. Ikke ett eneste møte med fylkespolitikere eller Kulturdepartementet ble gjennomført. Men gjennom avisene fikk vi likevel innsyn og innblikk i diskusjon og vurderinger i de ulike po-

litiske og administrative nivåer. Begge de regionale avisene Arbeidets Rett, *Fjellregionens egen avis* med utgiversted på Røros og Østlendingen, Elverum var også aktive, med den forskjell at Arbeidets Rett kostet på oss bl.a. en dobbeltleder der redaktøren sterkt gikk inn for en fjellregionløsning, mens Østlendingen var helt taus på lederplass. For øvrig har det vært lite å se fra denne prosessen fra andre deler av fylket.

En liten digresjon

En viktig del av musuemsreformen er å skaffe seg nasjonale og internasjonale kontakter. Ut for å lære og hente inspirasjon, men også å få støtte, bekreftelse på utført arbeid.

I så måte var det en stor opplevelse å delta på konferanse for regionale museer i Italia. Tema var bl a forholdet museum-lokalsamfunn, samt utdan-

ning, opplæring og behovet for frivillig innsats. En utflukt gikk til Valle Trompia, i nærheten av Gardasjøen. Næringsgrunnlaget hadde vært jernmalm med gruver og smeltverk, nå var det jordbruk, industri og service. Dalen hadde 120.000 innb. 9 kommuner, flere små med 3000 innbyggere. Hva fant vi der: Et omfattende samarbeid mellom museer, arkiv, bibliotek, reiseliv, organisert i et: Sistema museale/cultura. Dessuten et Comunita Montana, et fjellbygdkommunesamarbeid!

Avslutning

I nåværende situasjon, med overgang fra Nordøsterdalsmuseet til Hedmark fylkesmuseum a/s, har det vært naturlig for meg å presentere en viss oversikt over museumsarbeidet i Nord-Østerdalen, fra den spede begynnelse fram til i dag. Naturlig nok har det blitt kanskje vel mye fokus på tida etter 1976 og ikke minst det som har skjedd siste året. Nå er det dags å se videre framover. Museumsarbeidet skal fortsette i Nord-Østerdalen, regionen har mange spennende museer med store muligheter og mye å tilføre det totale museumsfelleskapet i Hedmark, men også nasjonalt og internasjonalt.

Per Hvamstad
Nordøsterdalsmuseet
2500 Tynset
per.hvamstad@nordosterdalsmuseet.no

Kommentar

Gi og ta for nødvendig vekst - start med Fjellmuseum

Regionrådet for Fjellregionen og Næringsforum i Fjellregionen har tatt initiativet til å utarbeide en "Strategisk næringsplan for Fjellregionen" som skal bidra til økt samarbeid i næringsutviklingen. Onsdag gjennomførte de sin andre samling. Deltakerne er fra næringsliv og politisk og administrativ ledelse i kommunene. I samlingen kom de nødvendigvis og naturlig nok innom punktet "ett navn - en identitet".

I bunn for at regionen skal kunne "konkurrere" med både sentrale østlandsstrøk og andre regioner i landet er det helt nødvendig at vi fremstår som en samlet region, på alle områder. Vi må ønske det samme, og vi må enes om hvordan vi skal nå målene. At regionen har felles utfordringer er det liten tvil om, og alene vil ikke kommunene kunne skape nok. Vi vet at samlet har regionen mye å tilby. Det lysende eksemplet er over ti år gammelt, men kan ikke unngås å nevnes. Sommeren da Aukrustsenteret på Alvdal åpnet, løftet besøket på Røros seg langt over det som var

vanlig i de foregående åra. Med andre ord, vi drar nytte av hverandre. Men hvor bevisst er vi på at vi er gjensidig avhengig av hverandre?

Diskusjonen om et eget Fjellmuseum i regionen er høyst interessant i denne sammenheng. Næringslivsrepresentant på samlingen, Nils P. Hagen, nevnte også et eget fjellmuseum som et tiltak i forhold til å tydeliggjøre regionen utad - ett navn, en identitet. Arbeidets Rett har redaksjonelt satt fokus på et eget museum for regionen. Museumsleder Per Hvamstad og styret i Nordøsterdalsmuseet har et sterkt ønske om ett museum i Fjellregionen. De peker på det natur- og kulturhistoriske fellesskapet og mener dette må utnyttes i museumssammenheng og peker spesielt på gruvehistoria. Styreleder i Rørosmuseet, Aage Aas, er positiv til et samarbeid. Han ønsker først og fremst at de skal være frittstående i forhold til fylket. Det samme bruker Hvamstad som argument for Nordøsterdalsmuse-

et. Museene vil med andre ord hevde seg i forhold til ikke å bli to utposter i et større fylkesmuseum og utnytte sine egne styrker for å utvikle seg. Det samme bør gjelde regionen for øvrig, politisk og næringslivsmessig, i arbeidet med å bli synlig og tydelig på hva og hvem vi er. Det er en kamp om å utvikle seg i forhold til motkrefter i form av andre konkurransedyktige og sterke regioner.

Slik sett blir etableringen av et eget Fjellmuseum en symbolsak for et styrket regionsamarbeid. Historien er felles, fremtiden må også bygges i fellesskap. Hvis ikke ender Fjellregionen opp med å bli to utkanter i hver sine fylker.

Tiltakene man ønsker å tydeliggjøre i "Strategisk næringsplan for Fjellregionen" inneholder en rekke kjente punkter. Det handler om elektrifisering av Rørosbanen, riksvei 3 som fullverdig stamvei, en god Røros flyplass, styrket tilbud av høgskoleutdanningstilbud, felles organisering av næringsliv og en

endret og mer offensiv mentalitet. I korthet, bedre infrastruktur og økt kompetanse. Vi har suksesser og det skal vi være oss bevisst på. Tiltakene og ønskene for å bedre næringsutviklingen er de samme som før, men de er ikke gått ut på dato. Det er viktig og riktig å sette seg ned, år etter år, og lete etter forbedringer i fellesskap. I neste samling har deltakerne i "Strategisk næringsplan for Fjellregionen" mål om å plassere ansvar for å gjennomføre tiltak for å nå målene de peker ut. Regionen har de siste ti årene gjennomført flere program i forhold til næringsutvikling som grunnlag for en positiv utvikling for regionen generelt. Utfordringen framover vil være identitetsbygging hos alle som bor her. Her må politikere og administrasjon stake ut kursen i enda større grad enn før og tørre å ta regionale standpunkter som kanskje ikke alle kommuner i utgangspunktet er enig i.

Alett 20/3-09
CHRISTIAN SØBERG